

# PHÁT TRIỂN TOÀN DIỆN CHẤT LƯỢNG CON NGƯỜI ĐỂ NÂNG CAO TRÁCH NHIỆM CÁ NHÂN TRONG ĐIỀU KIỆN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG

LÊ VĂN QUANG(\*)

*Bài viết đưa ra sự luận chứng nhằm làm rõ rằng, phát triển toàn diện chất lượng con người là một đòi hỏi cấp bách, một điều kiện cần thiết để nâng cao trách nhiệm cá nhân trong phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam hiện nay. Trong đó, theo tác giả, cần tập trung vào các nội dung sau: 1/ Bồi dưỡng và nâng cao trí tuệ của con người; 2/ Đẩy mạnh giáo dục và tự giáo dục các phẩm chất chân - thiện - mỹ; 3/ Hoàn thiện định hướng chính trị, pháp luật và chính sách trong phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa; 4/ Xây dựng các quan hệ hợp tác với các tổ chức của Liên hợp quốc và các tổ chức phi chính phủ.*

Kinh tế thị trường là một nấc thang phát triển của nhân loại và của từng dân tộc, là tiến bộ lịch sử của kinh tế - xã hội. Kinh tế thị trường đã từng phát triển về chiều sâu và chiều rộng từ thị trường tích lũy tư bản chủ nghĩa đến trình độ cao hơn của nó trong giai đoạn đế quốc, từ thị trường từng dân tộc, quốc gia đến thị trường khu vực, thị trường toàn cầu. Trong bộ *Tư bản*, C.Mác đã phát hiện các quy luật vận hành của kinh tế thị trường và phân tích sâu sắc, toàn diện trên cơ sở khoa học và thực tiễn bản chất và mặt tích cực và tiêu cực của các quy luật đó; đồng thời, khám phá một môi trường kinh tế - xã hội mới để phát huy tích cực, hạn chế mặt tiêu cực của chúng. Vì, sự vận hành của các quy luật đặc biệt đó cũng thông qua con người; con người vận dụng, điều chỉnh sự tác động của chúng nhằm đạt các mục tiêu cần hướng tới của giai cấp mình. Điều đó làm cho chúng ta hiểu tại sao khi có được lợi nhuận cao đến 100%, 300% thì dù có phải treo cổ thì nhà tư bản vẫn sẵn sàng xông vào bất cứ nơi nào, người nào... để thoả mãn lòng tham của mình. Nền kinh tế thị trường, một mặt, thúc đẩy sự giàu có của một lực lượng xã hội, đẩy nhanh quá trình công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất

nước, làm cho đất nước phát triển. Mặt khác, sự phát triển đó sẽ làm bản cùng hoá một bộ phận không nhỏ người lao động, tạo ra sự phụ thuộc nước ngoài, đi chệch hướng phát triển và làm tha hoá chất lượng con người chân chính.

Để phát huy mặt tích cực của kinh tế thị trường và hạn chế đến mức thấp nhất mặt tiêu cực của nó, cần nâng cao trách nhiệm của Đảng Cộng sản với tư cách đảng cầm quyền, của Nhà nước pháp quyền, của các doanh nghiệp, các tổ chức xã hội và trách nhiệm cá nhân con người. Để giải quyết các vấn đề quan trọng đó nhất thiết phải bắt đầu từ việc phát triển chất lượng con người cho phù hợp với các trách nhiệm xã hội của một loại hình hoạt động của kinh tế thị trường. Do vậy, phát triển toàn diện chất lượng con người ở trình độ cao là chìa khoá để mở ra con đường cho từng nhóm người thực hiện chức trách được xã hội phân công.

Phát triển toàn diện con người ở trình độ cao là một mục tiêu rất khó khăn, việc thực hiện cũng hoàn toàn không dễ dàng, vì nó là kết quả tác động khách quan của kinh tế - xã hội, vai trò quản lý của Nhà

(\*) Giáo sư, tiến sĩ, Nhà giáo nhân dân, Học viện Chính trị - Quản lý.

nước, sự nuôi dưỡng của các tổ chức xã hội, được lớn lên trong từng doanh nghiệp, đặc biệt là sự tự nhận thức của cá nhân và sự hoàn thiện của từng nhóm người trên cơ sở của quá trình đào tạo - giáo dục, dạy nghề. Chất lượng con người phát triển cao có quan hệ đến mức độ phát triển của từng quốc gia, từng lĩnh vực, từng con người. Song, trong bài viết này, chúng tôi xin chỉ nhấn mạnh một số tiêu chí chung về nâng cao chất lượng toàn diện cho các nhóm người hoạt động trong điều kiện kinh tế thị trường nhằm nâng cao trách nhiệm cá nhân.

*1. Căn cứ vào địa vị xã hội, vai trò của cá nhân trong nền kinh tế thị trường để bồi dưỡng và nâng cao trí tuệ nhằm thực hiện chức trách, nhiệm vụ xã hội và xử lý các mối quan hệ giữa người và người nói chung.*

Cá nhân con người tùy theo khả năng trí tuệ, năng lực chuyên môn và phẩm chất đạo đức có thể được sử dụng vào các vị trí khác nhau trong hệ thống quản lý nhà nước, trong hoạt động của các tổ chức xã hội, trong các doanh nghiệp, các tổ chức phi chính phủ, các hiệp hội của xã hội dân sự. Do vậy, về mặt khách quan mà nói, không có cá nhân trù tượng và không có trách nhiệm chung chung trong cơ cấu xã hội dân sự, trong vận hành của kinh tế thị trường. Việc đánh giá trách nhiệm cá nhân nhất thiết phải gắn liền với môi trường hoạt động, kết quả hoạt động, cơ chế cho phép các cá nhân được tự do sáng tạo. Tất nhiên, các yêu cầu đó phải là kết quả của đào tạo cơ bản, hệ thống của nền giáo dục quốc gia và hệ thống đào tạo chuyên môn nghiệp vụ. Hiện nay, trước hết phải nâng cao chất lượng đào tạo học vấn và tay nghề để mỗi thành viên xã hội đến tuổi trưởng thành bước vào hoạt động trong nền kinh tế thị trường phải có học vấn và chuyên môn phù hợp với cương vị, chức trách được phân công. Để thực hiện mục tiêu đó, phải giải quyết một cách hiệu quả những vấn đề bất cập trong giáo dục - đào tạo và dạy nghề, cần khắc phục tình trạng tiêu cực cũng như

đào tạo không đảm bảo yêu cầu chất lượng. Chừng nào chất lượng đào tạo phổ thông, đại học, sau đại học và hệ thống dạy nghề, các hoạt động nâng cao chất lượng chuyên môn chưa đạt trình độ cao, chưa giải quyết dứt điểm việc mua bán kết quả học tập, chạy bằng cấp, thì chừng đó chưa thể phát huy được trách nhiệm cá nhân đối với xã hội trong điều kiện kinh tế thị trường.

Hiện nay, chúng ta đã hội nhập ngày càng sâu rộng hơn vào hoạt động kinh tế quốc tế. Trong quá trình đó, *một mặt*, chúng ta đón nhận sự tác động tích cực của các nước; *mặt khác*, chúng ta cũng phải vượt qua những thử thách nghiêm trọng. Việc nâng cao trình độ cho cán bộ lãnh đạo, cán bộ quản lý nhà nước, quản lý doanh nghiệp và đội ngũ chuyên gia trên các lĩnh vực cần phải đảm bảo chất lượng và thông qua nhiều "kênh" đào tạo cả ở nước ngoài lẫn đào tạo trong nước. Điều này có ảnh hưởng lớn đến kết quả thực hiện phát triển đất nước theo định hướng xã hội chủ nghĩa, vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.

Việc chuẩn bị chu đáo về nhân lực cho đất nước bước vào nền kinh tế thị trường có sự cạnh tranh quyết liệt là trách nhiệm xã hội đầu tiên và cao nhất của mọi trách nhiệm xã hội của những cá nhân. Do vậy, để giải quyết thành công các vấn đề lý luận và thực tiễn về trách nhiệm xã hội trong điều kiện kinh tế thị trường, trước hết phải chuẩn bị tri thức, chuyên môn cần và đủ cho mọi thành viên xã hội đến tuổi lao động, bắt đầu làm việc. Trên thực tế, ít có công dân vốn không được đào tạo, chuẩn bị chu đáo mà hoàn thành tốt chức trách của mình và có trách nhiệm xã hội cao khi xử lý các mối quan hệ phức tạp của kinh tế thị trường.

*2. Huy động sức mạnh tổng hợp của mọi lực lượng để giáo dục và tự giáo dục các phẩm chất "chân, thiện, mỹ" nhằm nâng cao trách nhiệm xã hội của cá nhân trong kinh tế thị trường.*

Nền kinh tế thị trường nếu không được điều tiết bởi những con người có ý thức chống lại mọi sự dối trá, lừa gạt, chạy theo lợi nhuận; chống lại các suy nghĩ và hành động phi nhân tính, vô đạo đức trong xử lý các vấn đề xã hội, con người của kinh tế thuần túy; chống lại mọi sự thấp hèn, kém văn hoá... thì chắc chắn con người và xã hội từng bước bị tha hoá. Điều nguy hiểm hơn, sự tha hoá, ruồng nát đó lại được diễn ra trong cái vỏ bọc đầy hoa mỹ và kèm theo đó có vô số luật lệ, chính sách hình thức, phô trương.

Để nâng cao trách nhiệm xã hội của các cá nhân trong lãnh đạo chính trị, trong quản lý nhà nước, trong điều hành doanh nghiệp, trong hoạt động của các tổ chức xã hội dân sự nhất thiết phải phát huy sức mạnh tổng hợp của giáo dục và tự giáo dục, giúp mọi cá nhân hướng đến sự thật thà, trung thực, sống có đạo đức, biết yêu thương con người; đến với lý tưởng cao đẹp, văn minh nhằm hạn chế tối đa mặt tiêu cực của kinh tế thị trường. Để có một xã hội tốt đẹp, quan hệ con người với con người trên cơ sở có lý có tình, như nhà triết học cổ điển Đức Phoiơbắc đã nhấn mạnh, vai trò của giáo dục là đặc biệt quan trọng. Đến nay, tư tưởng đó cần được phát huy, hoàn thiện, bổ sung từ những ý tưởng khoa học chân chính và thực tiễn nóng bỏng. Làm thế nào để kết hợp chặt chẽ tư tưởng vô thần khoa học với niềm tin tôn giáo hướng đến cái chân, cái thiện, cái mỹ. Như Chủ tịch Hồ Chí Minh đã từng dạy, con người chân chính, con người cách mạng cần phải đi theo học thuyết khoa học của C.Mác, Ph.Ăngghen, V.I.Lênin, đồng thời cũng phải tự làm học trò nhỏ của Giêsu, Thích ca mâu ni, Ala.

Trong thế giới hiện đại, trong một xã hội còn nhiều vấn đề phức tạp do kinh tế thị trường gây ra, nếu ta biết dùng sức mạnh

tổng hợp để giáo dục con người và từng cá nhân có ý thức tu dưỡng theo các nguyên tắc, chuẩn mực xử lý trong quan hệ giữa người và người, giữa cá nhân và xã hội thì chắc chắn kinh tế thị trường sẽ vận hành đúng quỹ đạo hơn. Trên thực tế hiện nay, xã hội đang suy tôn các doanh nhân thành đạt trong kinh tế thị trường, cổ vũ nổi vòng tay lớn vì người nghèo, khuyến khích thực hiện cuộc vận động học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh... Đó là các hoạt động thể hiện sự kết hợp chặt chẽ những tác động tổng hợp của phong trào quần chúng rộng rãi nhằm khuyến khích phát triển kinh tế, thực hiện công bằng và tiến bộ xã hội trong nhân dân. Chúng ta cần coi trọng thực chất và ý nghĩa của việc tôn vinh các doanh nhân, những gương người tốt, việc tốt, lựa chọn đúng điển hình trong thực hiện trách nhiệm xã hội nhằm giáo dục cho toàn xã hội, đặc biệt là thanh niên.

**3. Không ngừng hoàn thiện, phát triển định hướng chính trị, luật pháp, chính sách trong phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.**

Phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là nét đặc thù trong kinh tế thị trường nói chung. Chính vì vậy, thực tiễn đòi hỏi phải có bản lĩnh chính trị vững vàng, trí tuệ khoa học cao, sức sáng tạo lớn và phương pháp phù hợp. Các vấn đề cơ bản đó được thể hiện trong cương lĩnh, đường lối chính trị của Đảng, trong hệ thống pháp luật, chính sách của Nhà nước. Các nhân tố trên có ý nghĩa quyết định trong việc nâng cao trách nhiệm xã hội của Đảng, Nhà nước, các doanh nghiệp và toàn xã hội. Song, giải quyết các vấn đề đó là hết sức khó khăn, phức tạp, đòi hỏi phải nâng cao bản lĩnh chính trị, tầm cao trí tuệ, sự am hiểu thực tế, nhất là tổng kết thực tiễn sự vận hành của nền kinh tế thị trường theo định hướng

xã hội chủ nghĩa trong 20 năm đổi mới đất nước. Phải làm rõ sự lãnh đạo về chính trị của Đảng, pháp luật, chính sách của Nhà nước, trách nhiệm xã hội của doanh nghiệp và cá nhân đã thực hiện đúng định hướng xã hội chủ nghĩa chưa hay còn để cho thị trường lôi kéo đi theo tính tự phát của nó.

Hiện nay, chúng ta cần tiếp tục đổi mới nhận thức về đặc điểm của kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, nâng cao vai trò của pháp luật, chính sách của Nhà nước để thực hiện có hiệu quả việc phát triển kinh tế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa. Giải quyết các vấn đề trọng đại này để nâng cao trách nhiệm xã hội trong điều kiện kinh tế thị trường phải bắt đầu từ "dân là gốc", "dân là chủ", "dân là động lực", "tất cả vì dân". Nhưng việc đó lại phải thông qua Ban Chấp hành Trung ương, trước hết là Bộ Chính trị, Ban Bí thư; thông qua Quốc hội trước hết là Ủy ban Thường vụ Quốc hội; thông qua Chính phủ... Do vậy, việc lựa chọn những người thực sự có trí tuệ, có đạo đức, có năng lực vào cơ quan Đảng, Quốc hội, Chính phủ là một trách nhiệm xã hội trọng đại trong điều kiện kinh tế thị trường. Và từ đó để có sự đổi mới việc bầu cử vào các cơ quan của Đảng, Nhà nước và các tổ chức xã hội thông qua mở rộng dân chủ, tăng tính trực tiếp của toàn Đảng, toàn dân, toàn xã hội. Có như vậy mới có thể phát huy được vai trò của các tổ chức và cá nhân trong nâng cao trách nhiệm xã hội vì mục tiêu con người dưới tác động của kinh tế thị trường.

*4. Cần phối hợp chặt chẽ với các cơ quan chuyên trách của Liên hợp quốc, các tổ chức phi chính phủ và các hoạt động viện trợ không hoàn lại của các nước trong việc nâng cao trách nhiệm xã hội của cá nhân.*

Trong những thập niên gần đây, vai trò của Liên hợp quốc trong việc giải quyết mối quan hệ giữa các quốc gia, các khối nước, những vấn đề toàn cầu nói chung và việc

khắc phục mặt tiêu cực của kinh tế thị trường toàn cầu cũng như từng quốc gia, dân tộc... đang ngày càng tăng lên. Nhờ vậy, các vấn đề về quyền con người, xoá đói giảm nghèo, hạn chế sự ô nhiễm môi trường ở Việt Nam cũng như nhiều nước khác đã được quan tâm hơn và đạt được những kết quả tốt. Thực tế đó đã có tác động tích cực đến cơ quan Đảng, Nhà nước, các tổ chức xã hội và các thành viên xã hội trong việc phát triển ý thức cộng đồng, tư tưởng vì dân, dân chủ, công bằng. Cùng với nó, việc tổ chức các hoạt động thể hiện trách nhiệm xã hội vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh ngày càng phát triển.

Trong quá trình tận dụng vai trò của Liên hợp quốc, sự giúp đỡ của các tổ chức phi chính phủ, các quốc gia, dân tộc, *một mặt*, phải nâng cao tinh thần cảnh giác nhằm giữ vững mục tiêu phát triển theo định hướng xã hội chủ nghĩa, *mặt khác*, phải mạnh dạn mở rộng sự hợp tác và nâng cao trách nhiệm xã hội với sự thống nhất biện chứng giữa các giá trị truyền thống và các giá trị hiện đại trong giải quyết các vấn đề xã hội hiện nay. Đặc biệt, các hoạt động này hướng đến nâng cao chất lượng toàn diện con người để thực hiện vai trò của nó trong điều kiện kinh tế thị trường.

Tóm lại, trách nhiệm xã hội và thực hiện trách nhiệm xã hội của các tổ chức, cá nhân là những vấn đề rộng lớn cần được tiếp tục nghiên cứu cụ thể, khoa học, sát với thực tế, phù hợp với truyền thống dân tộc, đặc điểm kinh tế thị trường của từng quốc gia và sự tác động của hội nhập quốc tế. Các nội dung đề cập trên nhằm làm sáng tỏ một phần vai trò cá nhân trong thực hiện trách nhiệm xã hội hiện nay. Đó là một nội dung quan trọng của sự nghiệp đổi mới đất nước trong tình hình mới cần được quan tâm đầy đủ và có nhiều giải pháp hiệu quả. □